

A szemle jellemzői, problémái, készítésének módszertana

A szemle olyan szekunder írásmű, mely összefoglalja a primer dokumentumokban egy meghatározott témával kapcsolatban, adott idő alatt ismertett információkat, egy-egy szakterület, tudományterület szakirodalmának színvonalasan összeállított áttekintését nyújtja. Ezt a dokumentációs műfajt a tájékoztatás problémájával kapcsolatos jól ismert ellentmondások hozták előtérbe, mert mellőzhetővé teszi nagyszámú eredeti közlemény átolvasását.

A szemlék jellegük szerint két csoportra oszthatók: *elemző* (tudományos–műszaki vagy műszaki–gazdasági) szemléket a legidősebb témákról vagy ágazati jelentőségű kérdésekről készítenek. A különböző dokumentumok elemzése alapján állítják őket össze, adatokat, érveléssel megerősített értékelést tartalmaznak, következtetéseik alapján javasolják az eredményeit bevezetését. Az elemző szemlék legtokéletesebb formáját az összehasonlító cikkek jelentik, amelyek a hazai és külföldi ipar műszaki, gazdasági és szervezeti fejlettségének színvonalát mutatják be. A *referáló* szemléket a folyamatos tájékoztatási források alapján készítik; a szerzőnek nem értékelést kell adnia, hanem csak világos formában és összevontan kell ismertetnie az adott témával foglalkozó dokumentumok tartalmát. Az idejében készített referáló szemle a szakembernek abban segít, hogy tájékozódjék valamely tudományos vagy műszaki terület fejlődésének pillanatnyi állásáról.

Az elemző tudományos szemlék legismertebb típusai:

- *Meghatározott szakterület vagy tudományág szemléje*, a német „Ergebnis” módján, melynek középpontjában nem egy adott időszak, hanem egy aktuális tudományos, illetve szakkérdéssel kapcsolatos szakirodalom összefoglalása áll. Szelektív és kritikai módszerekkel dolgozza fel a téma és határterületei szakirodalmát.

E szemletípus a fejlődést, a változást mutatja be, kiválasztja a lényegét, a jelentőset és összegezi

az eredményeket. A jól összeállított szemle, mint folyamatos tájékoztató eszköz abban különbözik a referálólapoktól és annotált bibliográfiáktól, hogy azoknál sokkal nagyobb mértékben értékeli, és a tárgyalta szakirodalmat, monográfiákat, folyóiratcikkeket elsősorban értékük arányában dolgozza fel.

- Az *analitikus kutatási szemle* a kiválasztott tárgykörben kifejezetten az eredmények, találmányok, felfedezések, vagyis a tények számbavételére szolgál, fontos célkitűzése, hogy az összeállítással bemutassa, összefoglalja a további tájékozódáshoz felhasználható forrásokat.

A referáló szemle jellegzetes típusa az *éves jelentés* valamely tudományágról, illetve szakterületről, a XIX. században kialakult „Jahresbericht” mintájára. Ez a típus leíró, rendszerező összeállítás a tárgyévben megjelent tudományos munkákról, az ismertett anyag kritikája, értékelése nélkül. Bizonyos értékelést maga a válogatás jelent.

Az ide tartozó periodikus szemlék meghatározott tárgykörben rendszeresen, többnyire évente jelennek meg. Gyakran nem tekinthetők többnek, mint annotált bibliográfiának, használatuk mégis alkalmas a tárgykör kurrens figyelemmel kísérésére; a figyelem felhívására a fontosabb munkákra, melyeket érdemes eredetiben tanulmányozni; áttekintést ad a tárgyról azok részére, akik valamilyen számukra új vagy ismeretlen tárgykörben tájékozódni akarnak.

Mind az elemző, mind a referáló szemléknek vannak alapvető követelményei.

- a. Hitelesség – ez mindenképp azt jelenti, hogy pontos hivatkozásokat kell tartalmazniuk az idézett és felhasznált anyagokra.
- b. Teljes áttekintés – a szemle készítésénél fel kell kutatni és tanulmányozni kell az adott témára vonatkozó lényeges források döntő többségét.

- c. Pontosság – vagyis a téma kifogástalanul helyes kifejtése. A gyakorlati tapasztalatok szerint ez leginkább úgy biztosítható, ha a műszaki és műszaki–gazdasági szemlék elkészítésében kisebb közösségek vesznek részt, amelyek egy-egy tagja az általa választott részterület vagy részkérdés tökéletes ismerője.

A szemle megírása előtt világosan meg kell határozni a feladatot, aztán ennek alapján tartalmát, valamint a tanulmányozandó anyag tartalmi és időbeli határait. Következik a bibliográfia összeállítása, ezután kerül sor az anyag kiválasztására, majd feldolgozására és rendszerezésére. Az elemzés során kiemelik és értékelik az adatokat és tényeket, megvizsgálják az ellentmondásokat, ellenőrzik hitelességüket. Az ezután következő összegezés tulajdonképpen csoportosítást jelent, a befejezett, logikusan felépített tájékoztató anyag kidolgozását. A szemlének világosnak és áttekinthetőnek kell lennie; az elemzések alapján levont részkövetkeztetéseknek összhangban kell lenniük egymással és a szemle végen található végső következtetésekkel.

Az elemző szemlét az alábbi módon célszerű felépíteni:

1. Referátum, amely sűrítve bemutatja a szemle összeállításának célját és a kapott eredményeket.
2. Bevezetés – meghatározza a szemle célját és rendeltetését, rámutat a vizsgált kérdés és a rokontémák kapcsolatára, ismerteti a felhasznált forrásokat.
3. A vizsgált kérdés helyzete az országban és a közbenső következtetések. Ez a rész tartalmazza tulajdonképpen a téma teljes és rendszerezett kifejtését; nem csupán az eléggé ismert tételeket elemzi, hanem az új problémákat és megoldásuk feltételezett útjait is. Különös fi-

gyelmet kell fordítani a különféle forrásokban található és egymásnak ellentmondó tények és adatok elemzésére.

4. Befejezés – ennek kell meghatározni az adott munka előnyeit a már meglévővel szemben, ismertetni a lehetséges alkalmazási területeket és a megfelelő ajánlásokat, valamint a további munka irányát.
5. Irodalomjegyzék.

Az a tény, hogy a szemlék összeállítása éppen a szakirodalom bősége miatt értékelésen és válogatáson alapszik, fontossá teszi az összeállító szerző, illetve szerkesztőbizottság személyi adottságait. A szerkesztőbizottság, illetve a szerkesztő a folyamatosan megjelenő szemléknek bizonyos szakmai és tárgyalási módszerbeli irányvonalat ad, s ezért a személyi változások a szemlék összeállításánál is óhatatlanul változásokhoz vezetnek, melyet lehetőleg el kell kerülni.

A forrásokról való folyamatos, széles körű értesülést elősegíti, ha a szerkesztőbizottság különböző országokban működő neves szakemberekből áll. A specializált adatbankok gépesített adattárolási és keresési módszereinek fejlődése további hatásos segítséget jelenthet a forrásanyagok biztosítására.

Források

Naucsno-Tehnicseszkaja Inforoacija, Szerija 1. 1972. 4. sz. p. 31–34. = MIROPOL'SZKIJ, H. H. : Metodika szozdanija obzornoj informacii.

The Library Quarterly, 41.k. 4. sz. 1971. p. 275–291. = VIRGO, J. A.: The review article: its characteristics and problems.

Dáczer Éva